

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i09.069>

QARINDOSH TILLAR KONTAKTI SHAROITIDA GRAMMATIK INTERFERENSIYA VA TRANSFER: TURK VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA

Rahimqulova Mohigul Anvar qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

rahimqulovamohigul1994@gmail.com

Tel.: +998912414340

Annotatsiya: Maqolada qarindosh tillar – turk va o‘zbek tillari – kontakti sharoitida grammatik interferensiya va transfer hodisalarining ilmiy talqini yoritilgan. Til kontaktlari nazariyasining shakllanish bosqichlari, interferensiya va yondosh tushunchalarni farqlash mezonlari tahlil qilinib, qarindosh tillar interferensiyasining asosiy qonuniyati – interferensiya xavfining qisman moslik zonasida cho‘qqiga chiqishi (“yaqinlik xatosi” fenomeni) asoslangan. Grammatik interferensiya turlarining morfologik va sintaktik darajalar bo‘yicha tasnifi hamda turk–o‘zbek materialidagi xavfli zonalari aniqlangan va ona tili darsliklariga qo‘yiladigan lingvodidaktik talablar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: til kontakti, grammatik interferensiya, transfer, qarindosh tillar, turk tili, o‘zbek tili, qisman moslik, “yaqinlik xatosi”, ona tili darsligi, lingvodidaktika.

ГРАММАТИЧЕСКАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ И ТРАНСФЕР В УСЛОВИЯХ КОНТАКТА РОДСТВЕННЫХ ЯЗЫКОВ: НА МАТЕРИАЛЕ ТУРЕЦКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ

Аннотация: В статье освещается научная интерпретация явлений грамматической интерференции и трансфера в условиях контакта родственных языков – турецкого и узбекского. Проанализированы этапы становления теории языковых контактов, критерии разграничения интерференции и смежных понятий, обоснована основная закономерность интерференции родственных языков – достижение максимального риска интерференции в зоне частичного соответствия (феномен «ошибки близости»). Выявлена классификация типов грамматической интерференции по морфологическому и синтаксическому уровням, определены зоны риска на турецко-узбекском материале и сформулированы лингводидактические требования к учебникам родного языка.

Ключевые слова: языковой контакт, грамматическая интерференция, трансфер, родственные языки, турецкий язык, узбекский язык, частичное соответствие, «ошибка близости», учебник родного языка, лингводидактика.

GRAMMATICAL INTERFERENCE AND TRANSFER IN THE CONTEXT OF RELATED-LANGUAGE CONTACT: THE CASE OF TURKISH AND UZBEK

Abstract: The article presents a scientific interpretation of grammatical interference and transfer in the context of contact between related languages – Turkish and Uzbek. The stages of development of language contact theory and the criteria for distinguishing interference from adjacent concepts are analysed; the key regularity of interference between related languages – the peak of interference risk in the zone of partial correspondence (the “proximity error” phenomenon) – is substantiated. A classification of grammatical interference types at the morphological and syntactic levels is proposed, risk zones in Turkish–Uzbek material are identified, and linguodidactic requirements for native-language textbooks are formulated.

Keywords: language contact, grammatical interference, transfer, related languages, Turkish, Uzbek, partial correspondence, “proximity error”, native-language textbook, linguodidactics.

KIRISH

Hozirgi dunyoda tillarning o‘zaro aloqasi ayrim hududlargagina xos, kamdan-kam uchraydigan hodisa emas, balki inson muloqotining odatdagi holiga aylangan. Ethnologue ma’lumotlar to‘plamining 28-nashriga ko‘ra, yer yuzida 7 159 ta tirik til qayd etilgan bo‘lib, tadqiqotchilar baholariga ko‘ra dunyo aholisining taxminan yarmi kundalik hayotida kamida ikki tildan foydalanadi [3]. Demak, ikki til tizimining bir kishi ongida yonma-yon yashashi keng tarqalgan ijtimoiy jarayondir. Uning oqibati ikki qarama-qarshi yo‘nalishda ko‘rinadi: bir tomondan, ona tili qoliplarining ikkinchi tilga ko‘chishi natijasida til me‘yorining buzilishi – interferensiya, ikkinchi tomondan, ikki til tizimidagi o‘xshashlikka tayanib o‘zlashtirishni yengillashtiruvchi ijobiy ko‘chish – transfer.

Masalaning O‘zbekiston uchun ahamiyatini amaldagi raqamlar ham tasdiqlaydi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son qarori bilan chet tillarini o‘rganishni ommalashtirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan bo‘lsa-da [17], EF tashkilotining ingliz tilini bilish darajasi bo‘yicha 2025-yilgi hisobotida O‘zbekiston 123 mamlakat orasida 429 ball bilan 104-o‘rinni egallab, 488 ballik jahon o‘rtacha ko‘rsatkichidan sezilarli orqada qolgan; bunda yozish (498) va gapirish (454) “past”, o‘qish (420) hamda tinglab tushunish (385) esa “juda past” darajada baholangan [4]. Bu nomutanosiblik chet tilini egallashdagi qiyinchilik faqat so‘z boyligining yetishmasligidan emas, balki ko‘p jihatdan ona tili grammatik qurilishining barqaror ta’siridan kelib chiqishini ko‘rsatadi, zero so‘z shakllari va gap qurilishi me‘yorining buzilishi o‘z-o‘zidan yo‘qolmaydi hamda qotib qolishga (fossilizatsiyaga) moyil bo‘ladi.

Turkiy dunyo integratsiyasi – Turkiy davlatlar tashkiloti doirasidagi siyosiy-madaniy hamkorlik, talabalar almashinuvi, turk teleseriallari va ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi – turk va o‘zbek tillari o‘rtasidagi kontakt maydonini misli ko‘rilmagan darajada kengaytirdi. Bunday sharoitda qarindosh tillar interferensiyasini o‘rganish tor ilmiy mavzu emas, balki til siyosati va ta’lim sifatiga bevosita daxldor amaliy masala hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi til kontaktlari va interferensiya tushunchalarining ilmiy mazmunini aniqlashtirish,

qarindosh tillar interferensiyasining asosiy qonuniyatini asoslash hamda grammatik interferensiya turlarini turk–o‘zbek materialida tasniflashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Til kontaktlari muammosining ildizlari G.Shuxardt va I.A.Boduen de Kurtenening tillarning aralashuvi haqidagi qarashlariga borib taqalsa-da, mustaqil ilmiy yo‘nalish sifatida bu soha XX asr o‘rtalarida U.Vaynrayxning “Languages in Contact” asari bilan shakllandi. U.Vaynrayx ikki yoki undan ortiq til bir shaxs tomonidan navbatma-navbat qo‘llanilsa, ular kontaktda deb hisoblanishini ta’kidlab, kontakt maydoni sifatida jamiyatni emas, aynan ikki tilli shaxsni belgilab berdi va interferensiyaning “ikki tilli shaxs nutqida til kontakti natijasida yuzaga keladigan, har ikki til me‘yoridan og‘ish holatlari” sifatida ta’rifladi [16]. E.Xaugen interferensiyaning ikki til unsurlarining “ustma-ust tushishi” tarzida talqin etgan bo‘lsa [6], S.Tomason va T.Kaufman kontakt natijasining ko‘lami kontaktning davomiyligi va intensivligiga bog‘liqligini asoslab, yengil leksik o‘zlashtirishdan chuqur strukturaviy ta’sirgacha bo‘lgan besh darajali shkalani taklif etdilar [15]. K.Mayers-Skotton kontakt jarayonida tillardan biri ustuvor (matritsa) vazifasini bajarishini ko‘rsatdi [12].

Interferensiya nazariyasining keyingi rivoji chog‘ishtirma tahlil gipotezasi bilan uzviy bog‘liq: R.Lado tillararo o‘xshashlik o‘zlashtirishni yengillashtirishi, tafovut esa qiyinchilik tug‘dirishi haqidagi mashhur qoidani ilgari surdi [11]. L.Selinker o‘rganuvchi tilini mustaqil oraliq tizim – interlanguage sifatida qarashni taklif etib, til ko‘chishini uni shakllantiruvchi besh markaziy jarayondan biri deb belgiladi [14]; S.P.Korder xatoni o‘rganuvchi bilim tizimidagi qonuniy bosqich sifatida baholovchi xatolar tahlili metodikasini asosladi [2]. T.Odlin transferni “o‘rganilayotgan til bilan avval o‘zlashtirilgan har qanday boshqa til o‘rtasidagi o‘xshashlik va tafovutlardan kelib chiqadigan ta’sir” sifatida ta’riflab, uning yaqqol xatolardan tashqari, ayrim qurilmalarni haddan ortiq qo‘llash yoki ulardan qochish tarzida ham namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi [13]. S.Jarvis va A.Pavlenko hodisani kognitiv fan yutuqlari asosida qayta talqin etib, “tillararo ta’sir” atamasini muomalaga kiritdilar [8]. X.Ringbom e’tiborni tafovutdan o‘xshashlikka ko‘chirib, o‘rganuvchi ongida idrok etilgan o‘xshashlik obyektiv o‘xshashlikdan muhimroq ekanini asosladi [13]; K.Jeyms qisman moslik zonalarini to‘liq nomoslik zonalaridan ko‘ra ko‘proq xatoga sabab bo‘lishini ta’kidladi [7]; L.Yoxanson turkiy tillararo ta’sirni kod nusxalash mexanizmi orqali izohladi [9]. Sobiq ittifoq maktabida Yu.A.Jluktenko grammatik interferensiyaning morfologik va sintaktik ko‘rinishlarga ajratib tasnifladi [19], N.B.Mechkovskaya esa kontaktning ijtimoiy konfiguratsiyasi kontakt natijasining yo‘nalishini belgilab berishini ko‘rsatdi [20].

Tadqiqotda tavsiflash, chog‘ishtirma (kontrastiv) tahlil, xatolar tahlili, tizimli-tasniflash hamda ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Chog‘ishtirma tahlil vositasida turk va o‘zbek tillari grammatik ko‘rsatkichlarining moslik xaritasi tuzilib, xavfli zonalar bashoratlandi; xatolar tahlili elementlari yordamida turk tilini o‘rganayotgan o‘zbek talabalari nutqidan olingan misollar bashoratlar bilan solishtirildi. Bunda S.P.Korder asoslagan xato (error) va yanglishish (mistake) hamda tillararo va til ichidagi xatolarni farqlash tamoyillariga tayanildi.

NATIJALAR

Tahlil interferensiyaning yondosh tushunchalar – transfer, konvergensiya, kod almashinuvi va kalkalash – dan farqlashning uch tayanch mezonini aniqlash imkonini berdi: hodisaning qaysi darajada (individual nutq yoki til tizimi) kechishi, ong ishtirokining bor-yo‘qligi hamda natijaning me‘yorga munosabati (1-jadval).

1-jadval

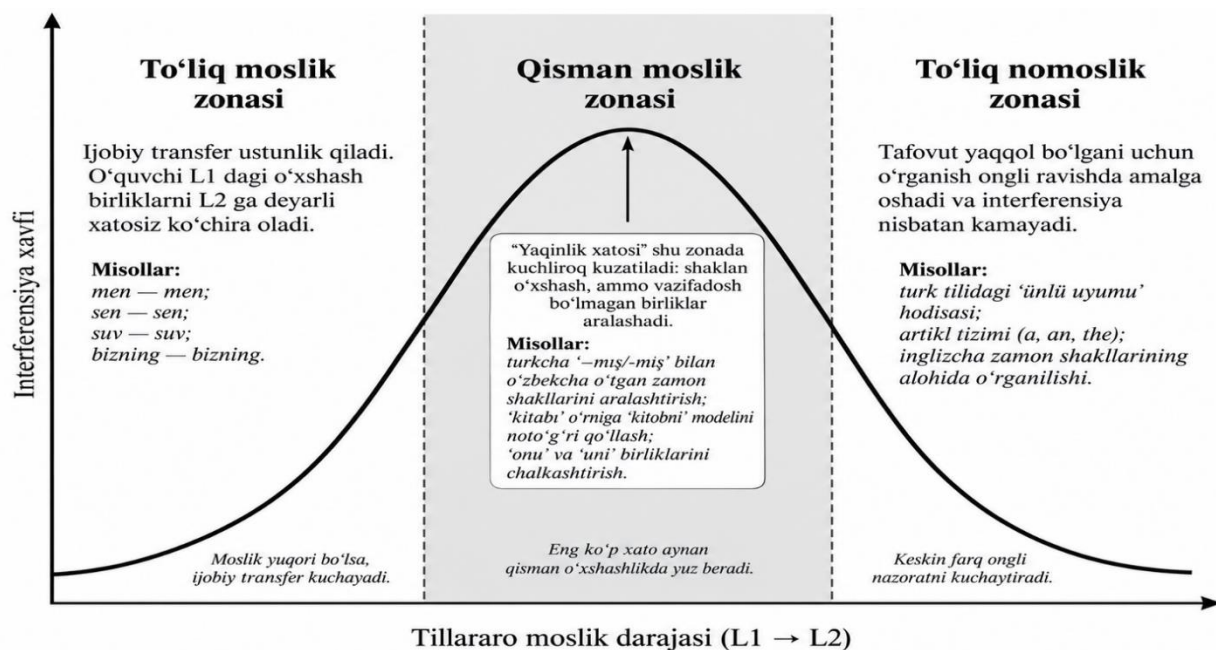
Interferensiya va yondosh tushunchalarning qiyosiy tavsifi

Tushuncha	Kechish darajasi	Ong ishtiroki	Me‘yorga munosabati	Turk-o‘zbek materialidagi misol
Transfer (ijobiy)	Individual nutq	Ongsiz	Me‘yorga mos (fasilitatsiya)	evimiz – uyimiz: egalik shaklining to‘g‘ri tahlili
Interferensiya (salbiy transfer)	Individual nutq	Ongsiz	Me‘yordan og‘ish	turkcha tushum kelishigini o‘zbekcha -ni andozasida barcha o‘rinlarda qo‘llash
Konvergensiya	Til tizimi	Ongsiz, jamoaviy	Yangi me‘yor shakllanadi	turkiy tillar tarixidagi tizimiy yaqinlashuvlar (L.Yoxanson)
Kod almashinuvi	Individual nutq	Ongli, pragmatik	Xato emas – uslubiy tanlov	o‘zbekcha nutq ichida turkcha ibora va jummalarni qo‘llash
Kalkalash	Nutq → til tizimi	Qisman ongli	Me‘yorlashsa – o‘zlashma	turkcha modelni o‘zbek tili materiali bilan so‘zma-so‘z nusxalash

Manba: ilmiy adabiyotlar tahlili asosida muallif tomonidan tuzildi.

Jadvaldan ko‘rinadiki, ijobiy va salbiy transfer ikki alohida mexanizm emas, balki yagona tillararo ayniylashtirish jarayonining ikki qarama-qarshi natijasidir: ona tili modeli ko‘chirilganda natija me‘yorga mos kelsa – fasilitatsiya, mos kelmasa – interferensiya qayd etiladi [5]. Turk va o‘zbek tillari materialida transferning ijobiy qutbini o‘zbek o‘quvchisining turkcha matndagi egalik qo‘shimchali so‘z shaklini (evimiz – uyimiz) hech qanday maxsus tushuntirishsiz to‘g‘ri tahlil qila olishida ko‘ramiz; ayni malaka salbiy qutbga o‘tganda esa o‘zbek tilidagi hozirgi zamon shaklini turkcha nutqqa ko‘chirish yoki turkcha tushum kelishigi ko‘rsatkichini o‘zbekcha -ni andozasi bo‘yicha barcha o‘rinlarda ishlatish kabi interferensiya yuzaga keladi.

Tadqiqotning markaziy natijasi qarindosh tillar interferensiyasining asosiy qonuniyatini aniqlashdan iborat: interferensiya xavfi tillar o‘rtasidagi masofaning chiziqli funksiyasi emas, balki qisman moslik zonasida cho‘qqiga chiqadigan egri chiziq bo‘ylab taqsimlanadi (1-rasm). To‘liq moslik zonasida ijobiy transfer ustunlik qiladi va o‘rganish tezlashadi; to‘liq nomoslik zonasida tafovut yaqqol ko‘ringani uchun ongli o‘rganish mexanizmlari ishga tushadi; eng xavfli hudud esa shakldosh, ammo vazifadosh bo‘lmagan birliklar joylashgan qisman moslik zonasi bo‘lib, turk va o‘zbek tillari munosabatining katta qismi aynan shu zonaga to‘g‘ri keladi. Ilmiy adabiyotda bu holat “yaqinlik xatosi” yoki soxta o‘xshashlik fenomeni nomi bilan yuritiladi.

1-rasm. “Yaquinlik xatosi” fenomeni: interferensiya xavfining tillararo moslik darajasiga bog‘liqligi (muallif ishlanmasi)

Masalan, turk tilidagi *-miş* shakli asosan bilvosita guvohlik (evidensiallik) ma’nosini ifodalasa, o‘zbek tilidagi shakldosh *-mish* unsuri eskirgan-kitobiy uslubga xos bo‘lib, kundalik nutqda bu vazifani *-gan* va *-(i)b* shakllari o‘rtasida taqsimlangan tizim bajaradi; turk tilida hozirgi zamon *-yor* ko‘rsatkichi bilan yasalsa, o‘zbek tilida *-yap*, *-moqda* shakllari qo‘llanadi; tushum kelishigining turkcha *-ı/-i/-u/-ü* ko‘rsatkichi o‘zbekcha yagona *-ni* shakliga muqobil kelsa-da, uning qo‘llanish shartlari – obyektning aniqligi bilan bog‘liq farqlanish – ikki tilda turlicha kechadi. Ko‘plik ko‘rsatkichi har ikki tilda *-lar* bo‘lgani holda, turk tilida singarmonizmga ko‘ra *-lar/-ler* variantlashuvi mavjudligi va son bilan kelganda ko‘plik qo‘shimchasining qo‘llanmasligi (beş kitap – beshta kitob) qisman moslik zonasini yanada murakkablashtiradi.

Grammatik interferensiyaning ichki tasniflashda biz Yu.A.Jluktenko an’anasiga tayangan holda morfologik va sintaktik darajalarni ajratdik, biroq har bir darajani turk–o‘zbek materialiga moslashtirilgan kichik turlar bilan boyitdik. Morfologik darajaning to‘rt kategoriyasi (kelishik, egalik, son, zamon) turk va o‘zbek tillari morfologiyasining eng yuqori chastotali, har qanday matnda muqarrar qatnashadigan kategoriyalari bo‘lib, darsliklarning grammatik mazmunida ham markaziy o‘rin tutadi; sintaktik darajada so‘z tartibi, boshqaruv va ergash gap qurilishi bo‘yicha uch kichik tur farqlandi (2-jadval).

2-jadval

Grammatik interferensiya turlarining tasnifi va turk–o‘zbek materialidagi xavfli zonalari

Daraja	Kichik tur	Interferensiya manbai	Turk–o‘zbek materialidagi xavfli zona
Morfologik	Kelishik	Ko‘rsatkichlarning shakli muqobilligi ortidagi qo‘llanish farqlari	Turkcha tushum kelishigi <i>-ı/-i/-u/-ü</i> (obyekt aniqligiga bog‘liq) ↔ o‘zbekcha <i>-ni</i> ; differensial obyekt belgilanishi

	Egalik	Shakllar deyarli mos; farq singarmonik variantlashuv va birikuvchanlikda	ev-im-iz – uy-im-iz (ijobiy transfer); -in/-in/-un/-ün ↔ -ing variantlari
	Son	Yagona -lar ko‘rsatkichi ortidagi qoida farqlari	-lar/-ler singarmonizmi; son bilan kelganda ko‘plikning qo‘llanmasligi: beş kitap – beshta kitob
	Zamon	Shakllar emas, ma‘no tizimlari (evidensiallik) to‘qnashadi	-di / -mıŝ (guvohlik) ↔ -di / -gan / -(i)b; -yor ↔ -yap / -moqda; -mıŝ ↔ -mish (uslubiy farq)
Sintaktik	So‘z tartibi	Umumiy SOV qolipi ichidagi joylashuv erkinligi darajalari	Aniqlovchi zanjirlarining qurilishi; izofa qurilmalari tartibi
	Boshqaruv	Fe‘l va ko‘makchilarning kelishik talab qilishidagi farqlar	Turkcha fe‘l boshqaruvini o‘zbekcha andoza bo‘yicha ko‘chirish
	Ergash gap	Bog‘lovchili va sintetik qurilmalarning vazifaviy chegaralari	Turkcha ki bog‘lovchili qurilmalar ↔ o‘zbekcha -ki yuklamali qurilmalar; ravishdosh va sifatosh o‘ramlari chastotasi

Manba: chog‘ishtirma tahlil natijalari asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Tasnifning muhim jihati shundaki, U.Vaynrayx davridan beri ma‘lum bo‘lganidek, bog‘langan morfemalarning bir tildan ikkinchisiga bevosita ko‘chishi nihoyatda kam uchraydi: ko‘chadigan narsa shaklning o‘zi emas, ko‘proq shakl zamiridagi vazifa, qo‘llanish qoidasi va taqsimot modelidir. L.Yoxanson bu farqni umumiy nusxalash va tanlab nusxalash tushunchalari orqali aniqlashtirgan [9]. Qarindosh tillar juftligida ikkinchi tur mutlaq ustunlik qiladi va eng xavfli hisoblanadi, chunki natija tashqi jihatdan butunlay “mahalliy” ko‘rinadi: o‘zbek o‘quvchisining turkcha jumlasida barcha qo‘shimchalar turkcha bo‘lishi, ammo ularning qo‘llanish qoidasi o‘zbekcha bo‘lishi mumkin. Shu bois darsliklar tahlilida ko‘rsatkichlarning shakliy o‘xshashligini emas, ularning vazifaviy taqsimotidagi mosligini asosiy mezon qilib olish lozim.

MUHOKAMA

Olingan natijalar grammatik interferensiyaning uch tavsifiy xususiyatini asoslash imkonini beradi: u eng kam sezilarli tur bo‘lib, so‘zlovchining ongli nazoratidan deyarli butunlay chetda qoladi; ma‘no buzilishiga olib kelishi mumkin bo‘lgani uchun kommunikativ jihatdan eng xavflidir; grammatik tizim tilning eng barqaror qatlami bo‘lgani bois undagi interferensiya xatolari eng qiyin tuzatiladi. Sezilarlilik fonetik sathdan grammatik sathga qarab kamayib borar ekan, barqarorlik va tuzatish qiyinligi aksincha ortib boradi – eng “jim” interferensiya ayni paytda eng “qaysar” interferensiya hamdir. Bu teskari mutanosiblik lingvodidaktika uchun jiddiy oqibatga ega: o‘qituvchi va darslik e‘tibori odatda yaqqol ko‘rinadigan xatolarga qaratiladi, vaholanki metodik resurslarning asosiy qismi aynan ko‘rinmas, ammo barqaror grammatik og‘ishlarga yo‘naltirilishi lozim.

Grammatik interferensiyaning chuqur ildizini R.Yakobsonning mashhur qoidasi yordamida ochib berish mumkin: tillar bir-biridan nimani ifodalay olishi bilan emas, nimani ifodalashga majburligi bilan farq qiladi. Turk tili o‘tgan zamon voqeasini bayon etayotgan

so‘zlovchini voqeani bevosita ko‘rgan-ko‘rmaganini -di va -mish shakllari orqali majburiy belgilashga undaydi, o‘zbek tilida esa bu ma’no boshqacha vositalar taqsimotida ifodalanadi, natijada o‘zbek o‘quvchisi turkcha matn tuzayotganda shakl tanlash majburiyati oldida ona tilidagi odatiga tayanib xato qiladi. Bundan tashqari, E.Kellerman ochib bergan psixolingvistik cheklov [10] qarindosh tillar juftligida o‘ziga xos oqibat beradi: turk va o‘zbek tillarining yaqinligi o‘quvchining psixotipologik bahosini keskin ko‘taradi, natijada uzoq tillar juftligida tabiiy ishlab turadigan ichki filtr qarindosh tillarda deyarli o‘chib qoladi. Qarindoshlik nafaqat xato manbalarini ko‘paytiradi, balki xatodan saqllovchi psixologik to‘siqlarni ham olib tashlaydi – bu holatni biz “ikki karra ochiqlik” deb ataymiz.

Teskari interferensiya masalasi ona tili ta’limi nuqtayi nazaridan alohida dolzarblik kasb etadi. An’anaviy metodika interferensiyani chet til o‘qitish muammosi deb biladi, biroq qarindosh til bilan ommaviy kontakt sharoitida vaziyat teskarisiga o‘zgaradi: turk teleseriallari, qo‘shiqlari, ijtimoiy tarmoq kontenti orqali o‘zbek yoshlarining lisoniy muhitiga kirib kelayotgan turkcha material ularning ona tilidagi me’yoriy tizimiga bosim o‘tkazadi [8]. Bunday sharoitda ona tili darsligi shunchaki grammatik bilim manbai emas, balki teskari interferensiyaga qarshi immunitet shakllantiruvchi vosita maqomini oladi. Shu bois biz darsliklarga nisbatan “interferensiyani bostirish” emas, “transforni boshqarish” strategiyasini yoqlaymiz: darslik o‘quvchiga qayerda ona tiliga ishonish mumkinligini va qayerda hushyor bo‘lish lozimligini aniq ko‘rsatib berishi kerak.

XULOSA

O‘tkazilgan tahlil quyidagi xulosalarga olib keldi. Birinchidan, til kontaktining real maydoni ikki tilli shaxs ongi bo‘lib, kontakt intensivligi ortgan sari ta’sir leksikadan grammatik sathga chuqurlashadi; ilmiy talqinlar evolyutsiyasi interferensiyani jazolanishi lozim bo‘lgan nuqson sifatida emas, balki o‘rganuvchi ongidagi qonuniy kognitiv jarayonning tashqi ko‘rinishi sifatida baholashga olib keldi. Ikkinchidan, qarindosh tillar sharoitida interferensiya “yaqinlik xatosi” ko‘rinishida – qisman moslik zonalarida eng kuchli namoyon bo‘ladi, bu esa turk va o‘zbek tillari materialida moslik darajalarini maxsus shkala (moslik – qisman moslik – nomoslik) asosida farqlash zaruratini keltirib chiqaradi. Uchinchidan, grammatik interferensiya to‘rt o‘qli tasnifiy tizimda tavsiflanadi: sath o‘qi (morfologik – sintaktik), natija o‘qi (ijobiy – salbiy transfer), yo‘nalish o‘qi (to‘g‘ri – teskari) va moslik o‘qi.

Shu asosda grammatik interferensiyaga quyidagi muallif ta’rifini taklif etamiz: grammatik interferensiya – qarindosh tillar kontakti sharoitida ona tilining shakllangan grammatik tizimi ta’sirida ikkinchi til morfologik va sintaktik me’yorlaridan ongsiz og‘ish hodisasi bo‘lib, u salbiy transferning nutqdagi natijasi sifatida qisman moslik zonalarida eng kuchli namoyon bo‘ladi va lingvodidaktik vositalar yordamida boshqarilishi mumkin. Ushbu ta’rifdagi har bir belgi – qarindoshlik sharti, grammatik sath, ongsizlik, qisman moslik zonasi va boshqariluvchanlik – ona tili darsliklari materialini tahlil qilishning aniq mezoniga aylanadi. Amaliy jihatdan ona tili darsligi qisman moslik zonalariga maxsus e’tibor qaratishi, shakldosh-vazifadosh birliklar uchun ogohlantiruvchi izohlar va qiyosiy mashqlar tizimini o‘z ichiga olishi hamda o‘quvchida ona tilining mustahkam me’yoriy immunitetini shakllantirishi lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Corder, S. P. (1967). The significance of learners' errors. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 5(4), 161–170.
2. Corder, S. P. (1981). *Error analysis and interlanguage*. Oxford University Press.
3. Eberhard, D. M., Simons, G. F., & Fennig, C. D. (Eds.). (2025). *Ethnologue: Languages of the world* (28th ed.). SIL International. <https://www.ethnologue.com>
4. EF Education First. (2025). *EF English Proficiency Index 2025*. <https://www.ef.com/epi/>
5. Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). *Second language acquisition: An introductory course* (3rd ed.). Routledge.
6. Haugen, E. (1953). *The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior*. University of Pennsylvania Press.
7. James, C. (1998). *Errors in language learning and use: Exploring error analysis*. Longman.
8. Jarvis, S., & Pavlenko, A. (2008). *Crosslinguistic influence in language and cognition*. Routledge.
9. Johanson, L. (2002). *Structural factors in Turkic language contacts*. Curzon Press.
10. Kellerman, E. (1983). Now you see it, now you don't. In S. Gass & L. Selinker (Eds.), *Language transfer in language learning* (pp. 112–134). Newbury House.
11. Lado, R. (1957). *Linguistics across cultures: Applied linguistics for language teachers*. University of Michigan Press.
12. Myers-Scotton, C. (2002). *Contact linguistics: Bilingual encounters and grammatical outcomes*. Oxford University Press.
13. Odlin, T. (1989). *Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge University Press; Ringbom, H. (2007). *Cross-linguistic similarity in foreign language learning*. Multilingual Matters.
14. Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 10(3), 209–231.
15. Thomason, S. G., & Kaufman, T. (1988). *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. University of California Press.
16. Weinreich, U. (1953). *Languages in contact: Findings and problems*. Linguistic Circle of New York.
17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son “O‘zbekiston Respublikasida chet tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. <https://lex.uz>
18. Rahimqulova, M. A. (2026). *Grammatik interferensiya va transfer hodisalarining nazariy-metodologik asoslari (turk va o‘zbek tillari misolida)*. Buxoro davlat pedagogika instituti.
19. Жлуктенко, Ю. А. (1974). *Лингвистические аспекты двуязычия. Вища школа*.
20. Мечковская, Н. Б. (2000). *Социальная лингвистика* (2-е изд.). Аспект Пресс.